

Çocuk Ceza Adaletini Çifte Şiddet Bağlamında Düşünmek

Verda İRTİŞ*

« İlginc sorulara yol açan, şiddetin gerçekte ne olduğu değil, şiddetin nasıl temsil edildiğidir. »Mark Hobart, « Şiddet ve Susku: Bir Eylem Siyahasına Doğru », Cogito, Kış-Bahar, 1996, Sayı 6-7, 63.

Özet

Bu yazının çıkış noktası mevcut çocuk ceza adaleti sisteminin iki yönlü bir şiddeti içinde barındırdığı fikrini tartışmaktır. Bu iki yönlü şiddet, dolaylı ve dolaysız şiddet başlıkları altında incelenmiştir. Dolaysız şiddet kısmı var olan araştırmalar etrafında biçimlenirken dolaylı şiddet bölümü ağırlıklı olarak kendi çalışmalarımızdan yola çıkılarak yazılmıştır. Dolaysız şiddet, gerek ceza adaleti gerekse çocuk istismarı alanlarında daha fazla irdelenmiştir. Yapısı gereği kendini görece daha kolay ele vermesi sebebiyle burada dolaysız şiddet olarak nitelendirilen duruma kıyasla daha fazla bilinmektedir. Bu bağlamda yazının amacını şu şekilde belirtmek mümkündür: Sistemin işlevsizliklerinin ürettiği dolaylı şiddete dikkat çekmek ; dolaylı şiddeti dolaysız şiddet ile birlikte düşündüğümüzde en azından bir kısım çocuğun çifte şiddete maruz kaldığını göstermek ve bu durumu Türkiye'deki çocuk ceza adaleti sistemini koruyucu modelden uzaklaştırdığını hatırlatmak.

Giriş

Türk Dil Kurumu şiddeti, bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik; hız; bir hareketten doğan güç; karşıt görüşte

olanlara kaba kuvvet kullanma; kaba güç; duygu veya davranışta aşırılık şeklinde tanımlanmaktadır¹. Başka (bu kez Fransızca) bir sözlükte şiddet, bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak; şiddet uygulama eylemi; duyguların kabaca ifade edilmesine doğal eğilim; bir şeyin karşı konulmaz gücü; bir eylemin hoyrat yapısı olarak tanımlanmıştır². Bu günlük kullanımların başlıca iki alanı işaret ettiğini söyleyebiliriz: Şiddet, «bir yanda olgular ve eylemleri; diğer yandan da gücün, duygunun veya bir doğa unsurunun varoluş üslûbunu belirlemektedir – doğanın veya bir tutkunun şiddeti. İlk anlamıyla şiddet, huzur karşıtıdır. Onu bozar veya tartışmaya açar. İkinci anlamda söz konusu olan ise ölçüleri aşan ve kuralları çiğneyen kaba ya da çılgın bir güçtür. » (Michaud, 1991: 5).

Etimolojik açıdan ele alındığında şiddetin Arapça şiddadan gelip «sertlik, katılık, yoğunluk» anlamlarını içerdiği³; «violence» olarak bakıldığında, Latince *violentiadan* gelen kelimenin «şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç»; *violare* fiilinin ise «şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, (kurallara) karşı gelmek»⁴ gibi anlamlar taşıdığı görülür.

* Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

1 <http://www.tdk.gov.tr> (Ziyaret tarihi: 27 Mart 2011)

2 Kaynak: Yves Michaud, «Şiddet», İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 5.

3 Sevan Nişanyan, «Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü», İstanbul, Adam Yayınları, 2007. <http://www.nisanyansozluk.com> (Ziyaret tarihi: 27 Mart 2011)

4 Kaynak: Yves Michaud, a.g.e.: 5.

Yukarıdaki bu ilk tanımlar, şiddetin aldığı farklı biçimleri düşündüğümüzde genişler: Fiziksel şiddet, psikolojik şiddet, simgesel şiddet, meşru simgesel şiddet, yapısal şiddet, dolaylı-dolaysız şiddet, görünür-görünmez şiddet, vb. yer yer keşilebilen veya birbirine eklenebilen farklı gerçekliklere işaret eder. Şiddet, kişinin kendisine yönelebileceği gibi kişinin başka bir kişiye, bir gruba, grubun bir kişiye, bir grubun başka bir gruba, kurumların kişi ve gruplara, devletin kişi ve gruplara, kişi ve grupların devlete, vb. karşı gerçekleştirdiği bir edim olabilir.

«Şiddet, en iyi şekilde, bir kültürel ortamlar dizisi üzerinde ve çok çeşitli sosyal durumlar içinde incelendiğinde anlaşılır.» (Riches, 1989: 7) Yani şiddet, farklı anlamlar taşıyabilir; farklı amaçlarla uygulanabilir. Bu bağlamda bir kültürdeki şiddetin ve çağrıştırdıklarının başka bir kültürde aynı eylem ve imgelerle ifade edilmemesi «doğaldır». Riches'in ifade ettiği gibi «'Başka toplumlardaki' insanlarca gerçekleştirilen sosyal eylemler ve 'başka toplumların' kolektif bilinçleri (mitoloji, estetik, vs.) konunun yabancıları olan (...) kişiler tarafından içerdikleri 'şiddet' nedeniyle yadırganacaktır.» (a.g.e.: 7-11) Daha da net bir şekilde ifade etmek gerekirse «şiddet sadece olaylar değil, en az olaylar kadar onları dizginleme, yargılama, görme ya da görmezden gelme şeklimizdir.» (Michaud, 1991:98) Bu bağlamda, Meyran'ın deyişiyle (2006:7) şiddet minimal tanımından – bir kişiye veya bir gruba istemi dışında davranmaya zorlayacak şekilde güç kullanma, güce başvurma – çıkmakta ; genişlemekte-yayılmaktadır.

Şiddet, kendisini yaratan üretim ilişkilerinden ve onu meşru kılan ideolojik bağlamdan soyutlanamaz. (Ergur, 2009: 10) Şiddeti toplumsal, ekonomik ve siyasi etmenlerle ilişkili olarak anlamaya çalıştığımızda «(...) bir ülkede çok yüksek oranlar-

da seyreden enflasyon ve işsizlik düzeyinin, yetersiz sosyal güvenlik olanaklarının da bir çeşit şiddet olarak değerlendirilmesi mümkündür. Çok düşük ücretler, kronik enflasyon insanca yaşamı tehdit eder, üstelik yarımından korku duyan insanları daha sorunlu ve gerilimli yaptığı için olağan şiddete de katalizörlük eder. (...) Kötü biten bir aile veya kahve kavgası ya da bir işçi, öğrenci/polis çatışmasının aktörleri üzerindeki bu tür bir ekonomik baskıyı ve dolaylı şiddeti yoksayamayız». (Ünsal, 1996: 33)

Şiddetin «daha kibar», «daha az görünür» hali (Le Goaziou, 2004:87) şüphesiz kendisini daha zor ele verir. Bu özelliği sayesinde, birçok yazar şiddetin toplumsal yaşama düşündüğümüzden çok daha fazla sızmış olduğunu; fiziksel şiddetin buzul dağının sadece görünen yüzünü teşkil ettiğini belirtir.

Foucault eserlerinde bu «daha kibar», kendini bir çırpıda ele vermeyen şiddetin kurumların da bir parçası olduğunu çeşitli biçimlerde göstermiştir. Hapishanenin Doğu'su'nda XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren cezalandırmak adına vücuda uygulanan şiddetin, vücutun disiplinine, gözetimine dönüşmeye başladığını ortaya koyar. (Foucault, 2006) Gözetlenen gözetlendiğini bilmez. Üstelik gözetleme en az çaba ile gerçekleştirilir. *Panoptikon* bunun en bilinen biçimidir. Okullar, hastaneler, fabrikalar, akıl hastaneleri ve kışlalar da aynı hapishaneler gibi vücutların ve ruhların gözetlendiği, ıslah edildiği, normalleştirildiği (Foucault, 2006;2007), «bireyler üzerinde titizlikle işlem» yapıldığı (Foucault, 2007: 24) şiddetin daha az görünür kılındığı mekânlardır. Bu disiplinli beden teknolojisine düzenleyici yaşam teknolojisinin (biyo-politik) eklendiğini görürüz. Foucault bu bağlamda «elimizde, XVIII. yüzyıldan bu yana (ya da en azından XVI-II. yüzyılın sonundan bu yana), belirli bir kronolojik farkla yerleştirilmiş ve üst üste

binmiş iki iktidar teknolojisi» (2011:254) olduğunu belirtmektedir. «Yani bir yanda disiplinci bir teknik vardır: Beden üzerinde yoğunlaşır, bireyselleştirici etkiler yaratır, hem yararlı hem de uysal kılınması gereken güçlerin kaynağı olarak bedeni manipüle eder. Öbür yanda ise, bedene değil yaşama odaklanan bir teknoloji var; bir nüfusa özgü kitle etmenlerini bir araya getiren, canlı bir kitlede meydana gelebilen tehlikeli olaylar dizisini denetlemeye çalışan bir teknoloji; bunların olabilirliliğini denetlemeye (bir olasılıkla da değiştirmeye), her koşulda etkilerini gidermeye çalışan bir teknoloji. » (a.g.e. : 254-255) Bugün yaşam alanlarımız bu disiplin, gözetleme, kontrol ve biyo-iktidar mekanizmalarıyla daha da kuşatılmıştır⁵.

Şiddetin hayatlarımıza nasıl nüfuz ettiğini en çarpıcı biçimde ortaya koyan bir başka kavram da simgesel şiddettir. Bourdieu ve Passeron eğitim sistemini eleştirdikleri çalışmalarında (1964⁶,1970) okulu simgesel şiddetin mekânlarından biri olarak ele alırlar. Simgesel şiddet egemen grupların veya sınıfların düşünme, konuşma, davranma, vb. tarzlarının meşru gösterilen yollarla toplumsal yapıda daha az avantajlı gruplara iletimidir. Daha net bir şekilde söylemek gerekirse, yazarlar, okulun iletmediği bilgi ve becerinin içeriğinin egemen sınıfların norm ve değerlerini yansıttığını; bu üstün kabul edilen ve sistemin devamı için gerekli görülen değerlerin pedagojik eylemlerle yeniden üretildiğini vurgularlar. Simgesel şiddet bu bağlamda hem meşrudur (tabii bu meşrulaşabilirlik şiddeti daha şiddetli kılmaktadır) hem

de bu meşru zemin içinde kendini yeniden üretmektedir. Bu meşru zemin içinde hükmedilenler kendilerine model olarak sunulanın, hükmedenlerin tahakkümünü devam ettirebilmelerini sağlayacak biçimde düzenlendiğini bilmez. Bu *bilmezlik* durumu toplumsal düzeni (dolayısıyla bu düzeni kuranları ve sürdürenleri) tanımış; meşrulaştırmış olur. En öz ifadeyle, sembolik şiddet, tahakküm ilişkilerinin kendini çok da doğal-meşru yollardan geçerek saklaması; görünmez kılmasıdır.

Weber ise, bilindiği üzere, meşru şiddetin tekelinin devlette olduğunu ifade eder. (1971:99) Devletin şiddeti yasal şiddettir. (Michaud, 1991:50; Crettiez, 2008:43) Devlet şiddetkâr temellerini ön plana çıkarmak istemez. Hatta şiddet kelimesi bile çok nadir teleffuz edilip güç, baskı (zorlama, kuvvet) gibi daha yansız sözcükler tercih edilir. (Crettiez, 2008:45) Diğer bir deyişle, şiddet dendiğinde bunun ilk aşamada devlet ile ilişkilendirilmesi zordur ve daha çok devlete karşı gelenleri çağırır. Ancak devlette eksiksiz-harika bir şiddet mekânini görmemek son derece saf ve siyasi olarak tartışılır bir durum oluşturur. (a.g.e.:44)

Şiddetin nedenlerini açıklamaya yönelik farklı kuramlar geliştirilmiş; bu bağlamda biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel, yapısal, ilişkisel ve ekonomik etmenlere bağlı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Biyolojik etmenleri ön plana çıkaran kuramlar şiddet içeren eylemleri (özellikle suç olgusunda) cinsiyet ve yaş değişkenleri ile açıklamaya çalışırken psikolojik yaklaşım toplumsal öğrenme ile gelişimsel kuramlar

5 Söz konusu biyoiktidarın en uç ifadeleri arasında şüphesiz öjenik uygulamalar gelir.

6 1964 tarihli « Les Héritiers. Les étudiants et la culture » başlıklı çalışma, « La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement » adlı eserde geliştirilen sembolik şiddet kavramı için zemin hazırlamıştır. Bu tarihsel sırayı göz ardı etmemek için metin içinde « Les Héritiers. Les étudiants et la culture » nin yayımlandığı ilk tarihi verdik. Oysa kaynakçaya bakıldığında eserin 1985 tarihli baskı görülecektir. Bu kitabın bizim okumamızı gerçekleştirdiğimiz baskısıdır. Bu durumun herhangi bir yanlış anlamaya vesile olmaması için bu notu düşmekte fayda gördük.

üzerinde durur. Toplumbilimsel yaklaşım ise şiddetin nedenlerinin, kültürel, yapısal, ilişkisel ve ekonomik olmak üzere, dört temel grupta ele alınması gerektiğini vurgular. Kültürel nedenler şiddetin toplumdaki kabul görürlüğünü⁷ inceler. Yapısal nedenlere bağlı yaklaşım, yoksulluğun ve yoksunluğun kişileri ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, hedeflerine ulaşabilmeleri için yasa dışı yollara sokabileceğini söyler. İlişkisel yaklaşım, şiddetin tahrik edici bir dizi söz ve davranış sonucu ortaya çıktığını ve kişilerin birbirlerinden etkilenecek şiddet davranışına yöneleceklerini savunur. Ekonomik yaklaşım ise, kişilerin şiddet davranışında bulunmadan önce kâr-zarar hesabı yaptığını ve bunun sonucuna göre hareket ettiğini belirtir. (Polat, 2001: 14-15)

Çocuğa yönelik şiddeti açıklamaya yönelik kuramlar başlığı altında iki temel model karşımıza çıkmaktadır: Psikiyatrik ve sosyolojik. Psikiyatrik model, ebeveynin kişilik özelliklerini, (istismarın en çok anne-babadan geldiğinin saptanması nedeniyle) bireysel psikopatolojilerini ve ebeveyn ilişkilerini içerirken sosyolojik modelde toplumsal değerler ve kurumlar istismara yol açan nedenler olarak kabul edilmiş; kültürel etmenler, toplumsal sınıf⁸, toplumdan soyutlanmışlık, aile, çocuğun yetiştirilme ortamı, çocuğa uygula-

nan cezalar, tutarsız disiplin yöntemleri ön planda tutulmuştur. (Polat, 2001: 366-373)

Görüldüğü üzere her an her yerde geçerli olabilecek tek bir şiddet kuramı yoktur. Olgunun çokanlamlı yapısı gibi olguyu açıklamaya çalışan yaklaşımlar da birden fazladır. Çoğu durumda söz konusu yaklaşımları birbiriyile ilişkilendirmek daha geniş ve açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır.

Günümüzde şiddet yaşam alanlarımızın birçok yerine nüfuz etmiş gözükmektedir. Ya da bizlerin şiddet tanımları daha incelmıştır. Bunun nedenlerinden bir tanesi de yaşam alanlarımızın idare biçimlerini de dönüştüren teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki değişimlerin şiddetin görünüşünü ve ölçüsünü de değiştirmiş olmasıdır. (Michaud, 1991: 13)

Özetle şiddet, çok boyutlu-çok biçimli bir olgudur. Dolaylı-dolaysız, simgesel-fizik, psikolojik... Tanımı, kim olduğumuz, nerede durduğumuz ile yakından ilişkilidir. (Ünsal, 1996) Böylece şiddet yerine *şiddetler*den bahsetmek daha uygun gözükmektedir. (Crettiez, 2008: 108)

Çifte Şiddet

Çocuk ve şiddet deyince aklımıza öncelikle gelecek mekânlar şüphesiz aile, okul, medya, sokaklar, vb. olacaktır. Hal-

7 Örneğin, Oğuz Polat, öğretmenlerin çocuğa disiplin yönetmeliğince öngörülen yaptırımların uygulanması yerine kendilerine verilecek fiziksel bir cezayı daha eğitici bulduklarını ve yaygın olarak kullandıklarını belirtmektedir. Yazarı, bu durumu tedip hakkı anlayışının bir uzantısı olarak yorumlar. (2001: 103)

8 «Sosyolojik model değerlendirilirken irdelenen bir başka boyut da stres ve engellemelere yol açan etmenlerdir. Bu etmenlerde sadece aile reisinin işsizliği, kötü konut koşulları, düşük gelir düzeyi, ailede madde, alkol bağımlılığı, ailedeki çocuk fazlalığı gibi alt sosyo-ekonomik sınıfa özgü sorunlar olmadığı aile içi geçimsizlikler gibi her türlü sosyo-ekonomik düzeyde görülen olguları da kapsadığı görülmektedir. Bununla birlikte yapılan araştırmaların ve hastanelere başvuran olguların çoğu düşük sosyo-ekonomik grubu temsil etmektedir. Bunlar çoğunlukla standardın altındaki evlerde yaşamakta, sık ev ve iş değiştirmekte ve düşük eğitim başarısı göstermektedir. Belki de olayı sosyo-ekonomik statü ile ilişkilendirmektense toplumsal baskı unsurlarını ele almak daha anlamlı olacaktır. Çocuk istismarı ekonomik düzeyi orta ve yüksek ailelerde de görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ailelerde özellikle aile içi geçimsizlikler ya da aileye yeni bir bebeğin gelmesi istismar olasılığını etkileyen (...) faktörlerdendir. Bu ailelerin çevrelerinde güçlü tanıdıklarının olması, güvence altında olmaları çoğu kez bu suçun bakıcılara yüklenmesini sağlayan ve aileleri masum gösteren faktörlerdir.» (Polat, 2001: 370)

buki çocuk, ceza adaleti mekanizmasının içinde de şiddetin nesnesi olabilmektedir. Yazıda, kanun tarafından suç olarak kabul edilmiş eylemlerde bulunan çocukların ceza sisteminin içine girişlerinden çıkışlarına denk karşılaştıkları-karşılaşılabilecekleri bu şiddet, *çifte şiddet* olarak adlandırılmıştır. *Çifte şiddet, dolaysız ve dolaylı olmak üzere iki farklı şiddette işaret etmektedir. Çifte şiddeti, görünen ve görünmeyen şiddet* (Galtung, 2004) diye incelemek de mümkündür.

Dolaysız Şiddet

Dolaylı şiddeti, ivedi, açık (veya görece açık) şiddet olarak da adlandırabiliriz. Aşağıdaki tanıklıklar bu tip şiddetin ilk aşamada alabileceği biçimleri dillendirmektedir⁹.

« (...) Binaya sığındı. Yunus polisleri teslim ol dediler. Silah kabzası ile kafama vurdular. Kafama dikiş attılar. Mahkemeye kanlı elbiselerimle çıktım. »

« (...) Gözaltına alınırken Emniyette gözlerimi elleriyle sıkıca kapattılar. Tekme yumruk dövdüler (...). »

« (...) Bir gün gözaltı. Sonra terörle mücadeleyle. Oradan çocuk şubeye. Çocuk Şube'de bir polis vardı. Geldiği zaman vuruyor. Adı Tahir. Ayı gibiydi. Dizi ile vuruyordu. Eliyle de karın boşluğuma doğru. Diğer çocuklara da, bana da yaptı. »

« Arka kapıdan karşılandık. Saç yolla, duvara vurma; kalas, beyzbol sopasına benzeyen coplarla on-on beş defa dövüldüm. Daha çok sırtıma, ayaklarıma, baldırıma sopayla. Cinsel organıma elle-

riyle. Kafayı masaya vurma... Tatbikat için savcı geldi. Şikayetin var mı sorusuna var deyince savcı 'bunları ben yaparsam beni de döverler' dedi. Savcının yanında melek oldular. Sağ gözüm morarmış vücudumda morluklar olmuştu. »

« (...) Dayak yediğimi doktora anlattım. Başım şişmiş ağrıyordu. Sırtımda kırmızılık olmuş. Polis beni dövdü dedim. Polis melektir dedi. »

« (...) İki aydır cezaevindeyim. Polisleri televizyonda bile gördüğümde kötü oluyorum. Yapılan küfürleri tekrarlayamam. İnsanın bünyesi kaldırmaz. »

Dolaysız şiddet sadece fiziksel değil ; aynı zamanda psikolojiktir. Kötü muamele, yok saymak, ihmal, sömürü, istismar, mahrum etmek, dinlememek, hesap sormak, vb. dolaysız şiddetin diğer yüzlerindedir:

« (...) Cezaevine girmeden önce üniversiteye hazırlanıyordum. Burada ÖSS'ye hazırlanmak için kitaplarımı ailemden istedim. Ailem kitapları cezaevine getirdiklerini belirttiler ancak kapıdaki görevliler getirilen kitapları cezaevine almamışlar. »

« (...) Yemeklerin miktarı az geliyor. Bazıları yenilmiyor. Haftada üç dört kez kabak geliyor. Revire çıkmak için bir aydır dilekçe veriyorum. Psikiyatri ilaçlarımı almam lazım. Doktora çikamıyorum. »

« (...) Benim astımım var, beni hastaneye göndermiyorlar. Bazen çarpıntım oluyor, kalbim duracak gibi öleceğimi sanıyorum. Bir de doktor bana panik atak hastası olduğumu söyledi. Nefes darlığı olunca da

9 Tanıklıklar Türkiye Tabipler Birliği tarafından hazırlanan ve yayınlanan « Diyarbakır E Tipi Ceza ve İnfaz Kurumunda Alınan Çocukları İzleme Raporu »'ndan alınmıştır (30-33. sayfalar). Raporun « Fiziksel Koşullar » başlığı altındaki paragrafta, « 745 kişilik kapasiteli Kurumda 1460 tutuklu ve hükümlü bulunduğu, personel kadrosunda artış olmadığı, eksiklik ve ihtiyaç olduğu belirtildi » denilmekte; bu kişiler arasında « 80 adli, 24 TMK kapsamında tutuklu ve hükümlü 18 yaş altı » çocuğun bulunduğu (Nisan 2009 itibarıyla) belirtilmektedir. Söz konusu rapor sürecin adli tıp boyutunu da ayrıntılı bir şekilde irdelemektedir. Raporda tanıklıklara anonim bir şekilde yer verildiği için bizim de burada aynı prensibi izlediğimizi ifade etmek isteriz.

beni acilen hastaneye götürmüyorlar, sadece ilaçlarımı kullanmamı istiyorlar. »

2004 yılında Öz-Ge-Der ve Baroların işbirliği ile on beş ilde toplam 1440 (236'sı ıslahevinde olmak üzere) tutuklu ve hükümlü çocukla gerçekleştirilen ve « İslahevleri ve Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlü Durumda Bulunan Çocukların Sosyal ve Yasal Koşullarının İyileştirilmesi » başlığı ile yayınlanan araştırma da benzer durumlara işaret etmektedir. Yine Nisan 2009 tarihli Güncel Hukuk'ta ve 25 Nisan-25 Mayıs 2009 tarihli Express'te, «Kamuoyunun Bu Sessizliği !.. », «Devletin Yeni 'Özel Harekatı' Çocuk Avı» gibi başlıklarla benzer tanıklıklara ve değerlendirmelere yer verildi. Gösterilere katıldığı iddiası ile gözaltına alınanların beyanlarını incelediğimizde dayak, sövme-hakaret, ölüm tehdidi, taciz, bıçaklama, soğuk su ile ıslatma, sigara söndürme, el ve göz bağlama, sağık/ıslak zeminde bekletme, ayakta bekletme/uyutmama, zorla İstiklal Marşı okutma, Türk bayrağına sürekli baktırma, tuvalet ihtiyacının giderilmesine izin vermemesi, soğuk betonda oturtma, yeme-içme ihtiyacını gidermemesi (Güncel Hukuk, 2009, 20-22) belli başlı şiddet araçları/biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değinen dolaysız şiddet biçimlerine, «kategorik» yaklaşımların sebep olduğu ayrımcılıklar da eklenmelidir. Örneğin, belli suç tiplerinin tanımlanmasındaki çelişkileri ve bu suç tiplerinin ele alındığı mahkemeleri yeniden düşündüğümüzde, Türkiye'deki çocuk ceza adaleti sisteminin kendi içinde ikili bir yapıyı («Çocuk Mahkemesi» / «Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi» ayrımını kastediyoruz) barındırdığı görülmektedir. Bu durum öncelikle suçun nedenlerinden çok suça odaklı ve cezalandırıcı bir bakışı temsil ettiği için tehlikelidir. Ayrıca, Çocuk Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanan bir çocuğun kendini Çocuk

Mahkemesi'nde yargılanan bir çocuğa göre daha damgalanmış olarak hissettiği bilinmektedir. (İrtiş, 2008; 2011: 102) Böyle bir bağlamda ne kanun tarafından suç olarak tanımlanmış bir eylemde bulunan çocuklara ne de genel anlamda çocuklara yönelik bütüncül bir bakış açısından bahsetmek imkânsızdır.

Bu ikili yapı, 6008 Sayılı Kanun'unun kabulüne (25 Temmuz 2010) kadar, başta Terörle Mücadele Kanunu olmak üzere, Türk Ceza Kanunu ve 2911 Sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ilgili maddeleri çerçevesinde yetişkinler gibi yakalanan, gözaltına alınan, sorgulanan, yargılanan (Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde) ve özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocuklar da göz önünde bulundurulduğunda üçlü bir yapı sergiliyordu. Yazımızın sınırlarını aştığı için geçtiğimiz Temmuz ayında yürürlüğe giren kanunî değişikliklere burada yer vermemekle beraber, söz konusu değişikliklerin «yarı kazanılmış» bir mücadele olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşündüğümüzü belirtmek isteriz. Bu bağlamda «uygulamaları» görmek ve sonrasında bir değerlendirme yapmak şüphesiz daha doğru olacaktır.

Netice itibariyle bugün kendini hâlâ Çocuk Mahkemesi/Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi biçiminde devam ettiren bu kategorik yaklaşım bizce bir öteleme, bir dışlama, yani dolaysız bir şiddettir. «Akıllı-uslu», dolayısıyla «sevilmeye layık» çocuklardan «terörist» olarak adlandırılan çocuklara gelene kadar var olan çocukluk temsillerini (okullu-okulsuz çocuklar, işçi çocuklar, sokak çocukları, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, kanunla ihtilaf halindeki çocuklar...) gözden geçirdiğimizde aslında bu kategorilerin ne kadar toplumsal, ne kadar ekonomik, ne kadar siyasal ve bir o kadar da ideolojik olduğunu görür; ceza adaleti

sistemi içindeki çocukların gerek hukukî gerekse toplumsal düzeyde «öteki çocuklar» olarak nitelendirildiğine bir kez daha tanık oluruz¹⁰.

Dolaysız şiddete verilebilecek örneklerin sayısı Çocuk Koruma Kanunu'nun bazı maddeleri («korunmaya ihtiyacı olan çocuk» ile «suça sürüklene çocuk» arasındaki ayrımın devam etmesi, «fiilin toplumsal değerini ve sonuçlarını kavrama yeteneğinin» araştırılma şartları, 16–18 yaş arası çocukların «kusur yeteneği» araştırılmasının dışında tutulması, çocuklardan uzlaşma ücretinin ve yargı giderlerinin talep edilebilmesi, adli kontrol konusunda 5271 Ceza Muhakemesi Kanunu'na yapılan gönderme, vb.) yeniden düşünüldüğünde artacaktır.

Dolaylı Şiddet

Dolaysız/ivedi şiddetin yanında bir de sistemin uzun vadede yarattığı şiddet vardır. Yani, kanun tarafından suç olarak nitelendirilmiş bir eylemde bulunan çocukların ceza adaleti sistemi içinde - yargı öncesi, süreci ve sonrasında - *biriktirdikleri handikaplar*, söz konusu çocuklara yönelik şiddetin bir başka yüzünü oluşturmaktadır. (İrtiş, 2009b: 350) Bizim burada «dolaylı» şiddetten kastettiğimiz, sistemin «iyileştirmeyi», «korumayı» öngördüğü durumlarda da bunu (bazen zihniyeti, bazen yapısal şartları, bazen de bu ikisinin etkileşimi sonucu) başaramamasından kaynaklanan ve bir «birikimin» sonucu olarak ortaya çıkan

şiddettir¹¹. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de çocuk ceza adaletinin somut ve soyut suçlandırmalar kavramları çerçevesinde bir değerlendirmesini yaptığımızda (İrtiş, 2008; 2009a) sistemin kendi içindeki işlevsizliklerinin birbirine eklenerek (İrtiş, 2009b) çocuğa yönelik yapısal (Galtung, 2004; Crettiez, 2008: 6) ve uzun vadeli bir şiddete sebep verdiğini (İrtiş, 2009b: 350) söyleyebiliriz.

Bu çerçevede öncelikle Çocuk Mahkemeleri'nin durumu dikkati çekmektedir. Gerek nicel (coğrafi dağılımı) gerek nitel özellikleri açısından Çocuk Mahkemeleri kanunun öngördüğü kıstaslarda değildir. Mahkemelerdeki, Kanundaki ifadeyle, «sosyal çalışma görevlisi» (psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek grupları – Madde 3(e)-) sayısı yetersizdir. Ayrıca, Çocuk Mahkemeleri'nde görülen dava sayısı yıldan yıla düzenli bir artış gösterse de neticede hâlâ Asliye Ceza, Sulh Ceza ve Ağır Ceza Mahkemeleri'nde de davalara bakılmaya devam edilmektedir. Bu durum çocuklar arasında eşitsizlik yaratmakta; korumacı modelin temel kıstaslarından biri olan özellikli mahkemeler oluşturulmuş olsa dâhi, söz konusu mahkemelerin yapısal özellikleri itibarıyla eşit hizmet veremediklerini göstermektedir. (İrtiş, 2008; 2009c; 2011) Diğer bir deyişle, uzman kişi ve müdahiller gerektiği biçimde sisteme dâhil edilemediğinden çocuğun yüksek ya-

10 Bu nokta için bkz.: Verda İrtiş, « Türkiye'de Çocuk Adaletinin Ötekileri », Türk Sosyal Bilimler Derneği XI. Ulusal Kongresi, 9-11 Aralık 2009, ODTÜ, Ankara, (Yayınlanmamış bildiri metni).

11 Mevcut çocuk ceza adaleti sisteminin içinde bulunduğu konjonktür gereği - ki burada özellikle Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde uyulması gereken kıstasların yarattığı etkileri ve gerek ulusal gerekse uluslararası sivil toplum örgütlerinin taleplerini kastediyoruz - (İrtiş, 2009c) korumacı modele özgü özellikleri (eleştirilmesi gereken niteliklerine rağmen bir inisiyatif olarak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin imzada kalmaması için sistemin kendi aktörlerinden ve dışından gelen talepler, kapatma pratiklerine alternatif olarak düşünülen denetimli serbestlik, çocuk polisinin yeniden canlandırılması, çocuk mahkemelerinin nicel ve nitel yönlerden daha iyi bir hale getirilmesine dair çabalar, ceza ehliyet yaşının on birden on ikiye çıkartılması, vb.) bünyesine dahil edici çalışmalara bir önceki dönemle karşılaştırıldığında daha ağırlık verdiğini biliyoruz.

rarını gözetecek bir yargı ortamından bahsetmek fazlasıyla güçtür.

Sosyal inceleme raporlarına gelince, ilk başta, söz konusu raporların çocuk mahkemelerinin kendine belirlediği hedefler çerçevesinde işleyebilmesi için şart olduğunu belirtmemiz gerekir. Zira, sosyal inceleme raporu çocuğun doğumundan başlayarak geçirdiği tüm gelişim aşamalarıyla beraber, fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel, ailevi, moral vb. koşullarının araştırılması sonucu ortaya çıkan bir rapordur. Söz konusu raporun dil ve çocuğun yararını merkeze alan bir yargıdan bahsedebilmemiz için ön görülen kıstaslar¹² içinde hazırlanması elzemdir. Sosyal inceleme raporlarının yokluğu veya öngörüldüğü biçimde hazırlanmaması suçun nedenlerine değil, suçun kendisine odaklı bir yaklaşımın işaretlerindedir. Suçun nedenlerinin belirlenmediği bir durumda doğru yargıya varmak zorlaşacağından uygun tedbirleri öngörebilmek de imkânsızlaşacaktır. 2005 Çocuk Koruma Kanunu (bkz. 35. Madde) «gerektiğinde» ifadesini kullanarak söz konusu raporların hazırlanması zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu esneklik getirilmeden önce de sosyal inceleme raporlarının nadiren

hazırlandığı; hazırlanan raporların ise gerekli kıstasları çoğu zaman karşılamadığı bilinmektedir. (İrtiş, 2008; 2009c; 2011)

Mahkumiyet kararlarının dağılımı da sistem hakkında önemli ipuçları verir. Örneğin, 2008 yılında çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerince verilen mahkumiyet kararları arasında hapis cezasının paraya çevrilme oranı %24,8 iken *tedbire çevrilme oranı %13,4' tür*.¹³ Öte yandan hapis cezasının tedbire çevrildiği durumlar ile hapis cezasının ertelendiği (%5,5) durumları toplam mahkumiyet kararlarından çıkarırsak %81,1 gibi yüksek bir oran elde ederiz. (İrtiş, 2011: 103) «Hapis cezası», «adli para cezası», «hapis ve adli para cezası» ile «hapis cezasının paraya çevrilmesi» kararlarını içeren bu oran, korumacı bir yaklaşım içinde olduğunu öne süren bir sistem için oldukça çelişkilidir. Ayrıca, birçok cezanın paraya çevrilmesi nasıl yorumlanmalıdır? Tedbir kararlarının verildiği durumlar¹⁴ için de izlemenin-değerlendirmenin ne derece yapıldığı sorusunu sorabiliriz¹⁵.

Ceza infaz kurumlarının¹⁶ fiziki koşulları incelendiğinde - barınma, iç ortam hava kalitesi, çamaşır yıkama koşulları, yıkanma koşulları, çöplerin toplanması,

12 *Bu kıstasların neler olduğu konusunda okur Sevda Uluğtekin'in çalışmalarına bakabilir. Uluğtekin, iyi bir raporun hazırlanması için ortalama 30-45 gün gibi bir süre gerektiğini söylemektedir. (2005: 9) Gerek uzman sayısındaki yetersizlik, gerekse zaman etmeni sosyal inceleme raporlarının neden gerektiği şekilde hazırlanmadığını açıklamaktadır.*

13 http://www.adli-sicil.gov.tr/hmstatistik_2008/ist_tab.htm (Ziyaret tarihi: 10 Eylül 2010)

14 *Savcının « çok fazla seçenek olmadığı için çocuğu salıverdiğini » söylemesi örneği de yine belli sayıda bir çocuğun (hâkim veya mahkeme kararıyla) tedbir kararından yararlanması gerekmesine rağmen bunun çoğu zaman böyle olmadığını kanıtlar niteliktedir. (İrtiş, 2011: 103) Bu arada « korunmaya ihtiyacı olan çocuklar » için « koruyucu ve destekleyici tedbirler » ifadesi kullanılırken, « suçta sürüklenen çocuklar » söz konusu olduğunda « çocuklara özgü güvenlik tedbirleri » denilmiştir. (Bkz.: 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Madde 11.-(1) Bu Kanunda düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suçta sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılır.) Burada güvenlikten neyi anlamamız gerekmektedir?*

15 *Zira Çocuk Koruma Kanunu' nunda (Madde 8.2) « Tedbir kararlarının uygulanması, kararı veren hâkim veya mahkemeye en geç üçer aylık sürelerle incelettirirler. » ifadesi kullanılmıştır. Görüşüğümüz sosyal hizmet uzmanlarından biri bu konudaki sorumuz karşısında şaşırmış; sorumuza « sosyal inceleme raporu mu demek istediniz ? » diye soruyla yanıt vermiş; ardından da böyle bir raporu ilk defa duyduğunu belirtmiştir.*

16 *«Bedeni bir mekana kapatmak, kişinin uzamı ve zamanı üzerindeki tahakküm ve tasarruf hakkını 'başkasına' ; kurumların görünür/görünmez ellerine, gözlerine devretmektir ki, en dehşetli şiddet bu olmalıdır. » (Cankurtaran Öntaş, 2010: 23)*

mutfak, beslenme koşulları, su sağlanması, spor yapma olanakları, iletişim koşulları, eğitim olanakları, sağlık hizmetlerinden yararlanma (TTB, 2009: 7-18) - mevcut sistemin çocuğun maddi ve manevi bütünlüğünü koruyucu ve güçlendirici şartları sunmaktan uzak olduğu görülür:

« (...) *Diş dolgusuna ihtiyacım var. On, on beş defa müraaat ettim. Sevk edilmiyor. Diş hekimi sadece diş çekebiliyor.* » (a.g.e.: 32)

« (...) *On dört aydır cezaevindeyim (...) Çamaşırları kışın kalorifer borularına yazın pencereye asıyoruz.* (a.g.e.: 33)

Kurumlarda çocukların kimi zaman yetişkinlerle bir arada tutulması pratiğinin de devam ettiğini belirtmemiz gerekir.

İnfaz sonrası kurumlaşmanın eksikliği özellikle göze çarpmaktadır. Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Çocuk ve Ergen Dayanışma Birimi (ÇEDAP) tarafından gerçekleştirilen 2006 tarihli araştırma da bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışmada Adalet Bakanlığı'na bağlı kurumlardan tahliye olan 14-21 yaşları arasında 29 çocuğun yaşam öyküsü sosyo-demografik özellikler, aile, yargı sürecine girme, bu süreçte yaşananlar, tahliye sonrası yakın ve uzak çevre ile ilişkiler, vb. değişkenler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Biz burada sadece tahliye sonrasındaki bazı tanıklıkları iletmekle yetineceğiz:

« (...) *Sabah oradan [hapishaneden] çıkış işlemlerini yapıp, arkadaşlarımla vedalaşıp, vakfın adresini bulup vakfa geldim. Başka gidecek bir yerim yoktu. Ne yapacağımı şaşırmıştım. (...) Bana gidecek bir yerin var mı yok mu diye sormadan dışarıya bırakıverdiler.* » (Yaş, 21)

« *Özgürlük Vakfı ile karşılaşmış olmasaydım intihar etmeyi düşünüyordum.*

« *Çünkü içeriye girmeden önce yaşadığım hayata devam etmek istemiyordum. Yine tek başıma kalacaktım ve yine aynı şeyler olacaktı. Ama insana en yakınunun yapmadığını başkaları yaptı, benim hayatım kurtuldu.* » (Yaş, 19)

« *Dışarıya çıkınca önce çok sevindim, ama sonra ne yapacağımı bilemedim. Annemlerin yanına gideyim dedim, üvey babam içeri almadı 'öyle bir oğlumuz yok bizim' dedi. Başımdan aşağı kaynar sular döküldü o zaman (...).* » (Yaş, 15)

« *İçeriden çıkan insana kimse iyi gözle bakmıyor. Artık ben ne evlenebilirim, ne de iş bulabilirim.* » (Yaş, 15)

« *Bazıları okulundan alınıp gelmişti, sonra onları bir sene içeride tutunca, kendileri tekrar okula gidemiyor veya ailesi okumaz diye göndermek istemiyor. Bunlar için ya da başka durumlar için bir şeyler yapması lazım devletin.* » (Yaş, 16)

« *Barınma, okul gibi sorunları olanlar için [Vakfın olanakları] yeterli değil bençe. Devletin bu konuda bir yerler yapması, yurtlar açması lazım. Çünkü içeri girince aileler reddedebiliyor çocukları, çıkınca da onlar oratada kalıyorlar. Bir şeyler yapılması lazım. Ben olsam bir köy yapardım onlar için. Temiz hava, bol güneş, bol çalışma... » (Yaş, 18)*

Sonuç

Çeşitli biçimleriyle çocuğa yönelik şiddet «çocuk istismarı» olarak kabul edilmekte (Polat, 2001: Önsöz) « 0-18 yaş grubundaki çocukların kendisine bakmakla yükümlü kişi veya kişiler tarafından zarar verici, kaza-dışı ve önlenemez bir davranışa maruz kalması » (a.g.e.: 545) çocuk istismarı olarak tanımlanmaktadır. Çocuk istismarı fiziksel, cinsel, duygusal ve ihmal olmak üzere dört temel grupta incelenmektedir¹⁷. (a.g.e.: 90) Bu yazının çıkış nokta-

17 Fiziksel istismarda « çocuğun kaza dışı yaralanması ve örselenmesi söz konusudur. Durumun şiddetine göre klinik teşhiste ; ekimozlar; yumuşak doku hasarları, yanıklar, kaynar su ile haşlanmalar; kemik, eklem, beyin ve göz hasarları, iç organlara ait hasarlar, zehirlenmeler; gelişme gerilikleri ortaya çıkmaktadır. »

sı gereği ihmal kavramı¹⁸ ayrıca önemlidir. Zira, «ihmal çocuktan sorumlu kişilerin [veya kurumların] çocuğa karşı en temel yükümlülüklerini yerine getirmemesidir. » (Polat, 2001: 97) Çocuk ceza adaleti sistemi içindeki işlevsizliklerin gerek sürekliliği gerek birikimi gerekse bu birikimin sonuçları ihmal - çocuğa yönelik bir şiddet türü olarak ihmal - biçiminde nitelendirildiğinde devletin kendisi de kurumlarıyla beraber ihmal edenler kategorisine girecektir.

Suçun niteliği ne olursa olsun bir çocukluk yaş dilimi belirlenmesi; özellikli mahkemelerin oluşturulması; uzman kişi ve müdahillere verilen önem; içeriği ne olursa olsun herhangi bir yargı kararına varmadan önce çocuğun yaşam koşullarının, kişiliğinin ve eğitim durumunun göz önünde bulundurulması; öngörülecek tedbir ve cezaların suçun niteliğinden ayrı tutulması; suç olarak tanımlanmış eylemi karşısında çocuğu tek sorumlu kılmak yerine bu sorumluluğun temelde topluma ait olduğu fikri ve bu sorumluluğun paylaşılması; koruyucu-eğitsel tedbirlerin her koşulda ön planda tutulması, çocuğu özgürlüğünden yoksun kılıcı tedbir ve cezalardan kaçınılması; koruyucu-eğitsel tedbirlerin zaman endişesi olmadan uygulanması; diğer bir deyişle, çocuğun sadece bugününü kurtarıcı değil, yarınını da güvence altına alacak tedbirlerin seçilmesi koruyucu modelin temel kıstaslarıdır. (Ballieau ve Cartuyvels, 2007: 8) Bu nitelikler yukarıda ele alınan çifte şiddet (tabii daha farklı şiddet tiplerine de başvurulabilir) sarmalında yeniden düşünülüp mevcut pratikle-

rin özellikle bazı nitelikleri yeniden göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'deki çocuk ceza adaletinin bugünkü haliyle koruyucu modelin kıstaslarını karşılamaktan uzak olduğunu görmemek imkânsızlaşır. Bu bağlamda sistem ürettiği dolaylı şiddeti - işlevsizliklerin kendini tekrar etmesi nedeniyle - yapısal bir şiddete dönüştürmekte; çocukları toplumla bütünleştiremediği için söz konusu şiddeti daha da uzun vadeli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ballieau, Francis; Cartuyvels, Yves (2007) «La Mise en Question du Modèle 'Protectionnel' dans la Justice des Mineurs en Europe », içinde (Yayına Hazırlayanlar) Francis Bailleau ve Yves Cartuyvels, La Justice Pénale des Mineurs en Europe. Entre Modèle Welfare et Inflexions Néo-libérales, Paris, L'Harmattan, s.7-19.
- Bourdieu, Pierre; Passeron, Jean-Claude (1985), «Les héritiers. Les étudiants et la culture», Paris, Ed. de Minuit, s.187.
- Bourdieu, Pierre; Passeron, Jean-Claude (1970), «La reproduction. Eléments pour une théorie du système d'enseignement», Paris, Ed. de Minuit, s.279.
- Cankurtaran, **Öntaş Özlem** (2010) «Suça Sürüklenen Çocuklar: Cezaevinin Anlamı», Güncel Hukuk, Ocak 2010/ 1-73, s.23-25.

(Polat, 2001: 91) *Duygusal istismar « tanımlanması en zor (...) istismar türüdür. Psikolojik gelişmenin duraklamasına neden olacak sözel istismarı veya aşırı emirleri kapsayan, çocuğun kimliğini zedeleyen ve bozuk davranışları ortaya çıkaran tavırları içerir. Duygusal istismar veya psikolojik örseleme diğer tüm kötü muamele biçimlerini şemsiye gibi altına toplayan olgudur. » (a.g.e: 94) Reddetme, aşağılama, yalnız bırakma, yalıtma, ayırma, korkutma, yıldırma, tehdit etme, suça yönelme, duygusal ihtiyaçlarını karşılamama, göz ardı etme, yok sayma, ilgisizlik, aşırı beklenti vb. biçimler olabilir. (a.g.e: 94-96) Farklı istismar biçimleri bir arada bulunabilir.*

18 « İhmal genel olarak iki grupta incelenmektedir. 1.Fiziksel ihmal, 2.Duygusal ihmal. Fiziksel ihmal bulgularını saptamak mümkün iken duygusal ihmale ait bulguların saptanması oldukça güçtür. » (Polat, 2001: 342)

- Crettiez, Xavier (2008) «Les formes de la violence», Paris, La Découverte, s.120.
- CEDAP, (2006) «Kurumlardan Tahliye Olan Çocuklarla Yaşam Öyküsü Çalışması», Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı Ankara Şubesi Çocuk ve Ergen Danışma Birimi Raporu, Ankara.
- Ergur, Ali (2009) «Şiddet nedir?», içinde (Yayına Hazırlayan) Tülay Erkan, Çocuk ve Şiddet Çalıştayı Tülay Erkan, İstanbul Tabip Odası Çocuk Hakları Komisyonu, İstanbul, s10-12.
- Foucault, Michel (2011), «Toplumun Savunmak Gerekir», İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, s.319.
- Foucault, Michel (2006) «Hapishanenin Doğuşu. Gözetim Altında Tutmak ve Cezalandırmak», İstanbul, İmge kitabevi, 3. Baskı, s.445.
- Foucault, Michel (2007), «İktidarın Gözü. Seçme Yazılar 4», İstanbul, Ayrıntı, 2. Baskı, s.304.
- Galtung, Johan (2004) «Violence, War, and Their Impact. On Visible and Invisible Effects of Violence», <http://them.polylog.org/5/fgj-en.htm>.
- Güncel Hukuk, Nisan 2009/ 4-64.
- İrtiş, Verda (2008) «Birincil ve İkincil Sonuçlandırmalar Üzerinden Türkiye’de Çocuk ve Genç Ceza Adalet Sistemine Bir Bakış», Toplumbilim, Suç ve Kent Özel Sayısı, 23, s.63–70.
- İrtiş, Verda (2009a) «Comprendre la Justice Pénale des Mineurs en Turquie. Une Attitude à la fois Punitif et Laxiste et l’Expression d’une Volonté Solidaire», *Déviance et Société*, Vol. 33, s.399-424.
- İrtiş, Verda (2009b) «Şiddetin Saklı Boyutu: ‘Handikapların’ Birikimi ve Çocuk Ceza Adaleti», içinde (Yayına Hazırlayan) Tülay Erkan, Çocuk ve Şiddet Çalıştayı, İstanbul Tabip Odası Çocuk Hakları Komisyonu, İstanbul, s.351-354.
- İrtiş, Verda (2009c) «Korumak, Cezalandırmak ve Mınyatür Yetişkinlere Dönüştürmek Bileşenlerinde Türkiye’de Çocuk ve Genç Ceza Adalet Sistemi», VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 1-3 Ekim 2009, Adnan Menderes Üniversitesi, Didim Yerleşkesi, s.10. (Yayın aşamasında)
- İrtiş, Verda (2011) «Türkiye’de Çocuk Ceza Adaletinin Refah Modelinin Temel Kıstasları Çerçevesinde Bir Değerlendirmesi», içinde (Yayına Hazırlayanlar) Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin ve Memduh Cemil Şirin, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011, s.100-105.
- Le Goaziou, Véronique (2004) «La violence», Paris, Le Cavalier Bleu, s.125.
- Meyran, Régis (2006) «La violence, un objet d’étude en expansion», içinde (Yayına Hazırlayan) Régis Meyran, *Les mécanismes de la violence. Etats, Institutions, Individus*, Paris, Sciences Humaines Editions, s.7-12.
- Michaud, Yves (1991) «Şiddet», İstanbul, İletişim Yayınları, s.111.
- Öz-Ge Der, (2005) *İsrahevleri ve Cezaevlerinde Tutuklu ve Hükümlü Durumda Bulunan Çocukların Sosyal ve Yasal Koşullarının İyileştirilmesi*, Ankara, Öz-Ge Der, s.164.
- Polat, Oğuz (2001) «Çocuk ve Şiddet», İstanbul, Der Yayınları, s.622.
- T.T.B, (2009) «Diyarbakır E Tipi Ceza ve İnfaz kurumunda Alınan Çocukları İzleme Raporu », Ankara, Türk Tabipler Birliği Yayınları, s.46.
- Riches, David (1989) «Şiddet Olgusu», içinde (Yayına Hazırlayan) David Riches, *Antropolojik Açından Şiddet*, İstanbul, Ayrıntı, s.10-41.
- Uluğtekin, Sevda (2005) «Çocuk Adalet Sisteminde Sosyal İnceleme Raporu (SİR) ve Gözetim Raporu (GİR) El Kitabı», Ankara, Dostlar Dayanışma Derneği Ankara Şubesi Yayınları, s.58.
- Ünsal, Artun (1996) «Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi», *Cogito*, Kış-Bahar, Sayı 6-7, s.29-36.
- Weber, Max (1971) «Economie et société/1. Les catégories de la sociologie», Paris, Plon, s.410.